

Брегед Я.О.,
студентка 5 курсу,
8 групи, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

БУЛІНГ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Ключові слова: булінг, підліткова агресія, школа, цькування

Keywords: bullying, adolescent aggression, school, baiting

Анотація: В доповіді розглядаються основні причини, які породжують явище шкільного булінгу і його наслідки.

Abstract: The report focuses on the main causes which influencing phenomenon of school bullying and its consequences.

Школа – це один із перших і найбільш важливих інститутів соціалізації для кожної людини. Ми приходимо до школи семирічними дітьми, а залишаємо її сформованими дорослими індивідами, проживаючи у ній той важливий період, коли відбувається наше становлення як

особистостей. Саме тому таким важливим є забезпечення навчальним закладом належних умов не лише щодо навчання, а й щодо інших соціальних чинників, що впливають на школярів. Одним з таких зовнішніх подразників є агресивне переслідування одними дітьми інших. Проблема насильства в шкільному середовищі отримала в міжнародній термінології назву «булінг». Цей термін пішов від англійського слова «bully» – хуліган, забіяка, насильник. Існує декілька визначень цього поняття, проте найбільш повне дав Девід А. Лейн: булінг – це тривале фізичне або психічне насильство з боку одного індивіда або групи щодо іншого індивіда, який не здатний захистити себе в даній ситуації [4]. Існує ще й інше поняття – мобінг, яке науковці трактують по-різному. Прихильники першого підходу вважають мобінгом дії менш радикальні, ніж булінг: такі, як непристойні жарти, плітки. Прибічники другого підходу виходять із кількісного показника безпосередніх «переслідувачів», називаючи мобінгом саме групові дії, в той час як термін булінг, на їх думку, може вживатися більш широко по відношенню до нападів будь-якого характеру [4]. Булінг класифікують в залежності від форми його прояву на вербальний (обзивання, висміювання, поширення пліток і т.д.), фізичний (штовхання, підніжки, бійки, пошкодження особистих речей тощо) та емоційний, що здійснюється шляхом постійного уникання, ігнорування жертви. Останнім часом виділяють ще й кібербулінг, що проявляється у поширенні неправдивих чуток, образливих висловів щодо жертви у соціальних мережах або іншими засобами у мережі Інтернет.

Проблема булінгу на сьогоднішній день є актуальною і для українських шкіл. Зокрема, лише за останній рік десятки випадків булінгу в Україні та його наслідків активно висвітлювалися ЗМІ: починаючи від жовтня 2017 року, 67% дітей в Україні, віком від 11 до 17 років, стикалися з випадками булінгу протягом попередніх трьох місяців [7]. Школярі, які підпадають під вікову категорію 11-17 років є учнями 5-11 класів. А врахувавши зазначений процент із загальної кількості учнів, наданої Інститутом освітньої аналітики, маємо майже 1,5 млн школярів, які стикалися з випадками булінгу.

Вчені описують структуру булінгу – своєрідну соціальну систему, що включає переслідувачів, їх жертв і спостерігачів – як дітей, так і дорослих. При цьому особливу увагу дослідників привертає позиція мимовільних свідків того, що відбувається, які не піддаються безпосередній агресії і при цьому відчувають власне безсилля. Такі діти є так званими периферійними жертвами, які займають позицію «добре, що постраждав не я».

Причини булінгу різноманітні і в їх розкритті слід виходити як з особистісних характеристик так званого переслідувача, так і з якостей жертви. Тут має місце «скетч-теорія» («sketch theory») Олвеуса – теорія булінгу, заснована на існуванні типових характеристик жертви і переслідувача. Крім цього причинами є зовнішні чинники, до яких перш за все відноситься реакція оточуючих.

Характеристика дослідниками переслідувачів зводиться до того, що зазвичай ними є популярні, часто спортивні хлопці, що володіють здатністю привертати до себе увагу і маніпулювати іншими, слабшими дітьми. Іноді така поведінка є компенсуючою і пов'язана з сімейними та соціальними труднощами. До причин заняття булінгом відносять також помилкове уявлення про те, що агресивна поведінка є допустимою; прагнення завоювати авторитет в очах однолітків; нудьга; компенсації за невдачі в навчанні чи громадському житті; через тиск батьків, їх жорстоке поводження та відсутність їхньої уваги до дитини. Часто діти вважають знущання способом керувати та мати вплив на інших, змусити їх боятися. Інші ж заздрять тим дітям, над якими знущаються, а деякі просто не усвідомлюють почуттів жертви та обсяг шкоди від власної поведінки [1].

Жертвами булінгу, як правило, стають діти, яким властиві крайня невпевненість в собі, особлива чутливість до життєвих стресів, нездатність чинити опір насильству, невміння постояти за себе і схильність до підпорядкування. Так би мовити діти із підвищеною «булінговою» віктимністю. Безпосередніми приводами до цькування таких школярів стають їх будь-які відмінності від загальної маси однолітків. Такими особливостями виступають зовнішній вигляд (занадто худі, товсті, високі, низькі, з родимими плямами тощо), імідж (одягнені в старомодні речі (переважно внаслідок бідності), неохайні діти та ін.), манера мови і поведінки (шепелявість, заїкання, замкнутість і т.д.), результати шкільних досягнень (слабкий учень, двієчник і навпаки – «ботанік»), улюбленець вчителів, «стукач» і т.п.), етнокультурні особливості (інше віросповідання,

раса), наявність функціональних недоліків: істерик, страхів, зтяжених плачів, слабкого зору («очкарик»). Крім цих особливостей причинами булінгу є і відмінність в соціальному походженні агресора і жертви: багач – бідняк, з благополучної сім'ї або неблагополучної, з повної сім'ї – від матері-одиначки, сімейна дитина – сирота тощо [1].

Щодо зовнішніх факторів, які виступають причинами існування явища булінгу, то тут необхідно звернути увагу на замкнутість освітніх установ. Позитивні результати протидії булінгу досягаються лише в тих випадках, коли адміністрація та весь педагогічний колектив при активній підтримці батьків співпрацюють з дослідниками. Проте, на жаль, більшість вчителів ігнорують такі явища цькування, а тому переслідувач не отримує покарання за свої дії і продовжує цикл насильства. Причини такого ігнорування різні: від необізнаності до вивченості, що подібні явища є своєрідним етапом набуття необхідного досвіду. Подібна логіка властива і певній частині батьків. Так, частіше саме батьки хлопців сприймають булінг як явище «загартовування», підготовки до майбутніх життєвих труднощів. Інші школярі також виступають лише пасивними спостерігачами, адже у дітей загострюється почуття самозбереження – вони не хочуть опинитися на місці жертви.

Відсутність своєчасного втручання дорослих у розв'язання описаної проблеми призводить до страшних наслідків для жертви булінгу у вигляді шкоди психічному, фізичному здоров'ю чи навіть вбивства або самогубства. Шкода психічному здоров'ю здається доволі примарною небезпекою, проте психологічні наслідки шкільного цькування тривають десятиліття років. Американськими психологами доведено, що булінг в дитячі роки веде до низького рівня освіти, нижчої заробітної плати і більшої ймовірності виявитися безробітним [5]. Показовим є і той факт, що віктимізація внаслідок булінгу часто передує агресивній поведінці самої жертви. Ці люди в майбутньому вдаються до агресії як своєрідного акту відплати за власні страждання та більш схильні відповідати на негативну поведінку в антисоціальний спосіб. Крім цього, у жертв булінгу часто виникають суїцидальні схильності. Як показує статистика, Україна займає одне з провідних місць в Європі за кількістю випадків самогубства. За даними Державної служби статистики України, на 100 тис. осіб припадає 22 самогубства. Смерть від суїциду займає третє місце в Україні після природної смерті і смерті від зовнішніх причин. Проте соціологи стверджують, що офіційна статистика самогубств значно відрізняється від реальних цифр (в 2-4 рази), оскільки в неї потрапляють тільки явні випадки. Також ніким не фіксуються випадки невдалих спроб суїциду, яких в 7-10 разів більше. Більшість осіб, які вчинили самогубство – підлітки у віці до 14 років. За сімейними мотивами діти вдаються до суїциду в 46,9% випадків, а через конфлікти з однолітками – в 13,6% випадків [6].

Безперечно і шкільні кривдники зазвичай стають агресивними дорослими, для яких існує висока вірогідність бути багаторазово засудженими, тобто ще в ранньому віці відбувається примарна трансформація їх поведінки. Для свідків – дітей і дорослих наслідками виступають опосередковані посттравматичні стресові порушення і зниження професійної (батьківської) компетенції відповідно.

Отже, по-перше, шкільне цькування є явищем широко розповсюдженим в нашій державі, на яке, попри всі його негативні наслідки, не звертається належної уваги. По-друге, причиною булінгу виступає низка соціальних, демографічних та культурних чинників, які необхідно докладно досліджувати та на основі цього вживати заходи припинення та превенції. По-третє, булінг веде до негативних наслідків як для жертви, так і для кривдника і спостерігачів, завершуючись зламаною психікою, тілесними ушкодженнями різного ступеня тяжкості, вбивствами та суїцидом, і породжуючи насильницький тип злочинців. Таким чином, запобігання випадкам булінгу є досить важливим завданням для держави, оскільки шкільне насильство неминуче призводить до негативних наслідків не тільки для окремих сімей, а й для усього суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бердышев И. С., Нечаева М. Г. Медико-психологические последствия жестокого обращения в детской среде. Вопросы диагностики и профилактики: Практическое пособие / Под ред. Л. П. Рубинной – 2005; [Електронний ресурс]; режим доступу до статті: <http://ahtidrug.ru/pdf/berdushev.pdf>
2. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. – Проблеми злочинності – 2017. – №133 – с. 204-217
3. Головкін Б. М. Як стають жертвами злочинів – Проблеми злочинності. – 2017. – №136 –

с. 161-172

4. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс];— Режим доступа: <http://www.zipsites.ru/psy/psyib/info.php?=414>

5. Последствия травмы длятся всю жизнь: [Электронный ресурс]; режим доступа до статті: <https://7days.us/posledstviya-travli-dlyatsya-vsyu-zhizn>

6. Силахина В. И. Система работы по профилактике суицида (методические рекомендации) / В. И. Силахина. – Кривой Рог : СО111 №4, 2005. – 34 с.

7. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу: [Электронный ресурс]; режим доступа до статті: <http://pedpresa.ua/185372-buling-vazhlyva-problema-dlya-ditej-v-ukrayini-yunisef-rozpochynaє-kampaniyu-proty-bulingu.html>

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИННІСТЬ

У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Матеріали XVI Всеукраїнської кримінологічної
конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених

(м. Харків, 12 грудня 2017 р.)

За загальною редакцією
професора *А. П. Гетьмана* і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2017

УДК 343.9.01:005.44
ББК 67.61я431
3-68

Редакційна колегія:
проф. А. П. Гетьман;
проф. Б. М. Головкін;
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, ас. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, ас. Н. В. Сметаніна,
канд. юрид. наук, ас. К. Д. Кулик,
канд. юрид. наук, ас. О. О. Шуміло,
ст. лаб. К. С. Остапко

3-68 **Злочинність** у глобалізованому світі : матеріали XVI Всеукр.
кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Хар-
ків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. –
Харків : Право, 2017. – 420 с.

ISBN 978-966-937-307-6

ISBN 978-966-937-307-6

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017